

Puspa Shrestha

Best Quality Resource Site for Class 11 And 12 Students
(Based on Updated Curriculum 2077)

Puspa Shrestha

Best Quality Resource Site for Class 11 And 12
Students (Based on Updated Curriculum 2077)

 puspas.com.np

PDF Collections

Notes
Books
Model Questions

This PDF was downloaded from
puspas.com.np

Visit our website for more
materials.

puspas.com.np

Follow us on:

AR Dinesh

puspas.com.np

Puspa Shrestha

विरहिणी दमयन्ती

मदनमणि दीक्षित

मध्यरातमा कर्कोटक नागहरूको त्यो गाउँबाहिर घनघोर जङ्गलको एकान्त छाप्रामा उसलाई केही नभनी एकलै परित्याग गरेर हिँड्ने निषधराज नललाई विदीर्ण हृदयले खोज्दै कोमलाङ्गी वैदर्भी दमयन्ती जङ्गलको गोरेटामा हिँडिरहिन । दमयन्तीले नलसित आनन्दित र सुखी जीवन बिताएकी थिइन् । ती वर्षहरूमा तिनी आफ्नो चारैतिर जताततै नललाई मात्र देखिन् । कर्कोटक नागहरूको त्यो वनमा पनि तिनमा जताततै नलको भ्रम हुन थाल्यो ।

बौलाही भैं प्रियतम नल ! कल्याणकर्ता निषधराज ! मेरी छोरी इन्द्रसेना र छोरो इन्द्रसेनका प्यारा पिता मेरा नल ! मलाई यसरी दुखित नतुल्याऊ, मबाट यसरी लुकेर नबस भन्दै बोटविरुवासँग, फूल र लहरासँग रुँदै, पुकारा गर्दै दमयन्ती एकातिर हिँडिरहिन ।

आफूसँगै नल छैनन् भन्नेमा विश्वस्त रहेर पनि दमयन्तीले विश्वास नै गर्न सकिनन् । अश्रुधाराले छोपिएका तिनका आँखाबाट तिनी प्रत्येक फूल र हरिया पातमा, वनको प्रत्येक सुगन्धमा, वनमा देखिने चराचुरुङ्गी, मृग र पशुहरूमा नलकै रूप देखिन् र फेरि आफैँसित तर्सिँदै आफूलाई समात्थिन् तैपनि वियोगको त्यो उत्कट ज्वालामा दमयन्तीको हृदय भस्मीभूत हुँदै गयो ।

भोकी, अर्धनग्न, विक्षिप्त र शिथिल भएकी दमयन्तीलाई हिँड्न पनि गाह्रो भयो । तिनले एउटा पिपलबोटको फेदमा आश्रय लिइन् र दाहिने पाखुराको सिरान गरेर शून्य आकाशतिर हेर्दै पल्टिएर आफ्नो मनभित्र जीवनको अर्थ खोज्न थालिन् । बिहानदेखिकै शान्त तिनी एकान्तिक नारीका आँखा पनि शून्य आकाशमा नललाई खोज्दाखोज्दै निद्रालीन भए । सूर्य अस्ताउन केही समय बाँकी थियो । अस्ताउँदो सूर्यका कलिला पहेंला तेर्सो किरण दमयन्तीका मुहार र वक्षस्थलमा पर्न थाले ।

सपनामा दमयन्तीले नलको भाइ जुआडी पुष्करको कालो मुहारमा सेता दन्तपङ्क्ति र रातो पहेंलो आँखा देखिन् । सपनामा पुष्करले दमयन्तीलाई बोलाउँदै शिर सुम्सुम्याइरहेको थियो । दमयन्ती

आतेसमा परेर निसारिस्सिएर ब्युँभिइन् । तिनले देखिन् एउटा भुसतिघ्रे, कालो, बलिष्ठको, डरलाग्दो नागजातिको पुरुष तिनको मुहारतिर कामुक दृष्टिले हेर्दै कपाल सुम्सुम्याइरहेको थियो । आत्तिएर दमयन्ती भ्वाट्ट उभिइन् र रक्षा माग्दै एकातिर दौडिन थालिन् । कर्कोटक जातिको त्यो नागले पनि दमयन्तीलाई समात्न खोज्दै पछि पछि दौडिँदै आइरह्यो । “मलाई रक्षा गर !” जताततै चिच्याउँदै दौडिरहेकी दमयन्तीलाई केही बेरपछि त्यो कर्कोटकले समात्यो र जुरुक्क काँधमा बोकेर आफ्नो छाप्रोतिर दौडियो । दमयन्तीले आफूलाई पूर्णतः असुरक्षित र असहाय ठानिन् । कर्कोटकका काँधमा केही बेर छटपटाएपछि तिनी शान्त भइन् र आफ्नो रक्षाका उपायबारे विचार गर्न थालिन् । सूर्य अस्ताइसकेको थियो । कर्कोटकले आफ्नो छाप्राको पिँढीमा दमयन्तीलाई काँधबाट ओराल्यो । भुइँमा उभिएकी दमयन्तीले मुसुक्क हाँस्दै कर्कोटकलाई नमस्कार गरिन् र आफ्नो भोकबारे बताइन् । आफ्नो विजयमा त्यो नागयुवक प्रसन्न भयो । त्यसले पिँढीमा सुकूल ओछ्याएर त्यसमाथि बाघछाला हाल्दै “तिमी यहाँ सुखासनमा बस सुन्दरी, मसित नडराऊ । तिमी नारी हो । म पुरुष हुँ । नारी र पुरुषको संयोग सृष्टिकारी हुने गर्छन् । यो संयोगमा त्रास किन ? हामी वार्तालाप गरौँ” भन्यो । नागयुवक दुष्टात्मा हो भन्ने कुरा त त्यसको कामुक आँखा र स्वरबाटै दमयन्तीले बुझिसकेकी थिइन् । उनले आफ्नो रक्षाको निमित्त उपाय खोज्न तिनले आफूलाई शान्त र संयत राखिन् र आफ्नो दुःख व्यथाबारे बताउन थालिन् । नागयुवकलाई आफ्नो कथा बताउँदा दमयन्तीले नलले जङ्गलको बाटो बिराएर हराएको कुरा मात्र गरिन् ।

“यसको पति नल हरायो । वन एकान्त छ, त्यहाँका नाग नरनारीलाई यस्ती सुकुमारीलाई मैले नगरबाट हरण गरी ल्याएको हुँ भनी आफ्नो बहादुरीको बखान गरेर आफ्ना गाउँलेलाई प्रसन्न तुल्याउने छु । यी नारी मेरी भइसकिन् । यिनीसित राती सुखभोग गर्ने छु” भन्ने विचार गर्दै कर्कोटक नागले दमयन्तीसामु त्यहाँ कुरा गन्यो पनि । दमयन्तीले आफूले रक्षक पाएर सन्तुष्ट भएको छु भनी आफ्नो प्रसन्नता जस्तो समेत प्रकट गरिन् । नागले दमयन्तीको भोकको कुरा सम्भियो र तिनका निमित्त कन्दमूल र दुधको खिरका साथ मृगको सुकुटी पकाउने र पोल्ने कुरा गन्यो, दमयन्ती खुसी भइन् ।

छाप्रामा आगो बालेर कर्कोटक नागयुवक भोजन पकाउनमा लाग्यो । बाहिर पिँढीमा निस्पट्ट अन्धकार छ । उज्यालो चाहियो भनेर दमयन्तीले चुलाबाट एउटा अगुल्टो मागेर पिँढीतिर लागिन् । दमयन्ती पाएर उन्मत्त र प्रसन्न भएको नागयुवकले छाप्राको कुनाबाट जौको जाँडको घैंटो ल्याएर आफू खाँदै दमयन्तीलाई पनि दियो । आफूलाई भोजनसँगै मात्र मदिरा मन पर्छ, त्यस वेला मात्र खाने छु वरु तिमी आफूले खाऊ भन्दै दमयन्तीले मायालु हातले नागयुवकलाई मदिरा खुवाउँदै रहिन् । कन्दमूलको खिर पकाउँदा पकाउँदै कर्कोटक उड्न थाल्यो । दमयन्तीले छाप्राको ढोका र

पिँढीमा जाँड पोखेर अगुल्टाले ढोकाको जाँड र छाप्रामा आगो लगाइदिइन् र त्यहाँबाट पूर्व दिशामा सुइँकुच्चा ठोकिन् । कर्कोटक नागयुवकबाट त्यसरी छुटकारा लिए पनि एक कोस पूर्वतिर गएर दमयन्तीले शिंशपा रुखका हाँगामा सावधान बसी रात गुजारिन् ।

किंकर्तव्यविमूढ तथा सधैं अपराजिता रहेकी तर त्यस बेला आफूलाई पराजित अनुभव गरेर विह्वल भएकी दमयन्ती तीन दिनसम्म जङ्गलको माझ विह्वल हुँदै र बाटामा पाएका कन्दमूल खाँदै हिँडेरहिन् । जङ्गलविचका साना खुला ठाउँमा छसात घर भएका निषाद र नागको बसोबास देखिँदा ती घरसित समेत तर्सिएर दमयन्ती वन्यप्रान्तकै बाटो हिँडेरहिन् । एकान्त यात्रामा ती एकली नारीले आफू र वनस्पति तथा पशुपन्छी अनि नलविच एकात्मकता रहे जस्तो अनुभव गर्ने गरिन् । वनको बाटामा आफ्नो सामान्य रक्षाका निम्ति तिनले हातमा एउटा लट्ठी लिएकी थिइन् । कुनै अजिङ्गर, कर्कोटक वा निषादयुवकले फेरि बलजपती गर्न नपाओस् । त्यस्ता कुनैले देखिहाल्यो भने पनि कुरूप र बौलाही ठानेर त्यस्ताले आक्रमण नगरुन् भन्ने विचार गर्दै दमयन्तीले आफ्नो केशलाई धुलाले मुसारेर जगल्टा जस्तो बनाइन् । आफ्नो रूपलाई हिलो दलेर विकृत तुल्याइन् । मानिसको परिचय उसको शरीरले भन्दा पनि उसको मस्तिष्क र हृदयले दिने हुँदा शरीरलाई जतिसुकै क्षतविक्षत तुल्याए पनि दमयन्तीको हृदय र बुद्धि भविष्यको उज्यालो आशामा नलप्रति भन् भन् बढी मुग्ध र कोमल हुँदै गयो । जहिले जुन रूपमा भए पनि आफ्ना पति नललाई आफूले अवश्य नै फेला पार्ने छु भन्नेमा तिनको विश्वास भन् भन् दृढ हुँदै गयो । तेस्रो दिनको साँझ सूर्यास्तको समयमा वनका विच खुला ठाउँमा रहेको खेतमा देखा परिरहेको एउटा ठुलो ढुङ्गानजिक पुगेर दमयन्ती अडिइन् । तिनले चारैतिर हेरिन् । टाढा पूर्वतिर पातलो जङ्गलको पारि केही छाप्रा रहे जस्तो तिनलाई लाग्यो । तीन दिनदेखि नरनारीको मुखसम्म नदेखेकी दमयन्तीमा मानिसको सान्निध्यको अनुभवले आनन्द दिन थाल्यो भने आशाका लहर पनि उठ्न थाले । सूर्यास्त हुँदै गयो । टाढाका तिनै छाप्रातिरबाट कुखुरा बासेको स्वर तिनले सुनिन् । त्यो स्वरले उल्लासमय मनोदशामा पुगेकी दमयन्तीको मनलाई तिनै छाप्राका नरनारीतिर, मानिसको सामीप्यतिर तान्न थाल्यो । तथापि दमयन्तीले प्रबल आत्मनियन्त्रणलाई अँगालेर खेतका हरिया मुना र कलिला काँचा जौँका भाारद्वारा भोकलाई शान्त पार्दै त्यही ढुङ्गामाथि लम्पसार परिन् ।

तीनदेखि निद्रा हराएकी दमयन्ती तुरुन्तै गहिरो निद्रामा परिन् । मध्यराततिर नललाई सम्झिएर बर्बराइरहेकी दमयन्तीको आँखा खुल्यो । कालोनिलो आकाशमा उत्तरतिर ध्रुवतारा त्यसको दाहिनेतिर साततारा र देब्रेतिर पाँच ताराका उज्याला तारामण्डलले तिनलाई मोहित तुल्यायो । पूर्वदेखि पश्चिमतिर केही दक्षिणतिर ढल्किएको आकाशगङ्गा दमयन्तीका दृष्टिमा सङ्गीतमय हुन थाल्यो । आकाश र पृथ्वी यस्ता सुन्दर छन् । तिनका विच आफू एकली विरहिणी अवस्थामा अनुभव गरेर दमयन्ती कोमल मधुर स्वरमा वियोग र पीडाको गीत गाउन थालिन् । कति बेरसम्म तिनले गीत

गाइन्, तिनले आफैँ थाहा पाइन् । आकाशमा बिस्तारै बिस्तारै उभिएर आउँदै पातला बादलले त्यो सुन्दर आकाशलाई दमयन्तीका हृदयमा धुमिल तुल्याउँदै लग्यो । बिस्तारै बिस्तारै दमयन्ती फेरि निदाइन् । यो पछिल्लो निद्रा तिनका निम्ति बढी आनन्ददायी हुँदै गयो ।

आफ्नो सपनामा दमयन्तीले त्यो बाक्लो जङ्गलबिच त्यस्तै एउटा फराकिलो खुला ठाउँमा ऋषिहरूका आश्रमका छाप्रा देखिन् । त्यो आश्रमको चारैतिर मृग, मयूर, सुगा र गाईवाच्छा चरिरहेका देखेर मानवसामीप्य खोज्दै दमयन्ती ती छाप्रातिर अघि सरिन् । फेरि आक्रमण गर्छ कि कसैले भन्ने भयले गर्दा तिनका पाइला सुस्तरी उठिरहेका थिए ।

सपनामै तिनले मानव आवाज सुनिन्, “सुन्दरी !” आफ्नो रूपलाई आफैँले विकृत तुल्याइसकेकी तिनलाई सम्झना भयो तर पाइलो अघि सरिरह्यो ।

त्यही स्वर फेरि सुनियो, “तिमी को हौ ? वनदेवी, राक्षसी, यक्षी वा गन्धर्वी अथवा देवनारी कि मानवी ?” दमयन्तीलाई अचम्म लाग्यो, “सबै नै मानव नै त हुन् । मनुका सन्तान ।” सपनामा दमयन्ती मुसुक हाँसिन् । त्यो आश्रममा तिनले यथेष्ट मित्रता तथा सम्मानपूर्ण सत्कारका साथ भोजन गरिन् । सपनामा फेरि तिनले सुनिन्, “अभै उत्तरपट्टि हिँड्दै जाऊ, खोज्दै जाऊ, तिम्रो नल भेटिने छन् । नल पनि तिम्रीलाई खोज्दै अति पीडित हृदय लिएर तिम्रीतै आइरहेछन् ।”

“कहाँ थियौ यतिका दिनसम्म ?” भन्दै दमयन्ती चिसो ढुङ्गामाथि आफ्नो मुखमा सूर्यको सुनौलो प्रभाती किरणलाई अनुभव गर्दै व्युँझिइन् । यथार्थ वस्तुस्थितिवारे दमयन्तीले बुझिन् । त्यस्तो सुखकारी सपना देखेकामा तिनी प्रसन्न भइन् र मुख पुछ्दै फेरि उत्तरतिरको बाटो लागिन् । केही बेरपछि एउटा सानो खोला देखियो । दमयन्तीले स्नान गरिन् । किनारामा केराको घारी थियो । केही काँचा, केही पाकेका केराको एक काँगियो नै तिनले खाइन् । दमयन्तीमा शक्ति र साहस फर्कियो । तिनी उत्तरतिर लागिन् ।

निकै बेर हिँडेपछि जङ्गलका बिचमा तिनले अस्पष्ट तर ठुलो आवाज सुनिन् । त्यो आवाज वन्यजन्तुको होइन भन्ने बुझेर तिनी केही पूर्वतिर त्यही आवाजतिर हिँड्दै रहिन् । केहीबेर हिँडेपछि दमयन्तीले घोडा, गोरु र गाडामा चढेका लगभग ५० देखि ६० जना मानिसको डफ्फा देखिन्, गाडा निकै थिए । गाडामाथि खरपातका घुमाउरा छाप्रा हालिएका थिए । सबै घोडा र गाईवस्तुका घाँटीमा साना घन्टी टिङ्गिटिङ्ग बजिरहेको सुन्दा दमयन्ती हर्षोन्मत्त भइन् । त्यस्तै दमयन्तीलाई देखेर मानिस अगिल्लो गाडातिर डराउँदै, चिच्याउँदै, दौडिँदै गए । अगिल्लो गाडामा तिनीहरूले केही बेर कुरा गरेपछि उज्यालो सेतो लुगामाथि सुनको मुकुटलाई पहेंलो फेटाले बाँधेको, कम्मरमा चाँदीको बुट्टे पाताको माला पहिरी एउटा प्रौढ पुरुष निस्केर दमयन्तीतिर आयो । त्यस पुरुषले दमयन्तीको परिचय सोध्यो । आफ्नो परिचय दिएर सबै कुरा बताएपछि दमयन्तीले त्यस पुरुषको

नाम र गन्तव्यस्थलबारे सोधिन् । त्यो पुरुष शुचिभद्र भन्ने सार्थवाह रहेछ । यक्षराज कुबेरको मित्र मणिभद्रको कुलमा शुचिभद्र जन्मएको रहेछ । त्यो सार्थ काशीबाट अयोध्या हुँदै चेदीतिर जान हिँडेको रहेछ । दमयन्तीले निषध नलबारे बताइसकेकै थिइन् । शुचिभद्रको सार्थले कतै कहीं नललाई देखेको थियो कि । राजा नलबारे केही सुनेको थियो कि भनी सोधिन् ।

शुचिभद्रलाई नलबारे केही थाहा थिएन । विदर्भकी कन्या दमयन्तीबारे सुनेर र कुरा गर्दा सेठ शुचिभद्रले तिनी शिथिल भएकीबारे बुझ्यो र भोजन गर्न आग्रह गर्‍यो । कैयौँ दिनपश्चात् दमयन्तीले मृगको सुकुटी, दही, भात र नुन हालेर उसिनेको कन्दमूल तथा दुध खाइन् । अचम्म मानेर तिनीतिर सेठ हेरिरह्यो । त्यसले भन्यो, “सुन्दरी वैदर्भी, चेदी ठुलो जनपद हो । नल त्यहीं फेला होलान् नत्र तिनका बारे त्यहाँ थाहा पाइने छ । अहिले तिम्रो अवस्था कुनै निषादी जस्तो छ । तिम्रो शरीरमा यी भारपात अवश्य नै सुन्दर देखिन्छन् तर म तिम्रीलाई वस्त्र अर्पित गर्छु । ती वल्कलको परित्याग गर र आफ्नो कपाल पनि काँगियोले सम्प्राऊ ।”

नललाई भेट्ने आशामा दमयन्तीलाई आफ्नो पूर्वसौन्दर्यको सम्झना भयो । तिनले वस्त्र फेर्न स्वीकार गरिन् तर साँभको स्नान र सन्ध्योपासनापछि मात्र भनिन् ।

शुचिभद्र सेठ आफ्नो गाडामा गयो । दमयन्ती एउटा गाडाको पछिल्लो बाँसको सहारा लिएर सार्थसँगै हिँड्न थालिन् । आधा कोसजति गएपछि मध्याह्नको सूर्यको रापले सेक्न थाल्दा शुचिभद्रको सार्थ पद्मसौबन्धिक भन्ने अति ठुलो तलाउको किनारमा जङ्गलबाट निस्केर पुग्यो ।

त्यो विशाल सरोवर अति रमणीय र सुन्दर थियो । राप र जङ्गलको उकुसमुकुसयुक्त निश्चलतामा पिल्सिएको र निस्सासिएको त्यो सार्थ एकैछिन सरोवरको किनारमा अड्यो । शुचिभद्रले भनेर केही युवकले सरोवरको किनारमा बस्न, नुहाउन र भोजन बनाउन मिल्ने ठाउँ खोजे । त्यस ठाउँमा पुगेपछि सार्थका खड्गधारी धनुर्धर रक्षक दलले आफ्नो ठाउँ लियो । सबै जना घोडा र गाडाबाट ओर्लिएर रुखका छहारीमा सुस्ताउन थाले । सार्थसँगसँगै पैदल आइरहेकामा विभिन्न रूप, रङ, भाषा र भेषका सातआठओटी नारी पनि थिए । ती नारीलाई देखेपछि दमयन्तीको मन चञ्चल भएर आँखा भिज्न थाले । दमयन्तीले तिनीहरूसित सामान्य कुरा गर्दै रुखका छहारीमा सुस्ताइन् । सार्थसँग गाडामा रहेका र पैदल यात्रीसमेतले केहीबेर सुस्ताएर सरोवरमा जलक्रीडा गरे । दमयन्ती पनि पानीमा उत्रिइन् र एकलै पौडिँदै निकै टाढा टाढासम्म गइन् ।

सरोवरमा स्नानपछि शुचिभद्रले दमयन्तीलाई कालो धोती र दुकूलको ओढ्ने दियो । भोजनपश्चात् त्यो सार्थले निकै बेरसम्म त्यही सरोवरछेउ विश्राम गर्‍यो । विश्राम गर्दा घोडा र गाईगोरुलाई समेत नुहाइदिएर चर्न यताउति छोडिदियो ।

यात्राका निमित्त फेरि तयारी गर्दा सूर्य ढल्किन थालिसकेको थियो । उत्तरतिरको अगाडिको जङ्गल साह्रै नै बाक्लो र जङ्गली पशुले गर्दा रातको निमित्त डरलाग्दो छ भनी सार्थरक्षकहरूले भनेपछि त्यो रात सार्थले पद्मसौगन्धिककै छेउमा विश्राम गर्नु उचित हुने छ भनी सेठ शुचिभद्रले निर्णय लियो ।

सरोवर किनाराको खुला ठाउँमा गहिरो निद्रामा शुचिभद्र सार्थ सुतिरहँदा मध्यराततिर जङ्गली हात्तीको एउटा डफ्फा पानी खान भनी सरोवरतिर आयो । मध्यरातमा हात्तीद्वारा कुल्चिएर शुचिभद्र सार्थ ध्वस्त र विनष्ट भयो । सार्थविच नरनारी तथा घोडा र साँढेहरूविच हाहाकार मच्चियो । नारीहरूसँगै सुतेकी दमयन्तीले सुरुमै आफूलाई जोगाएर एउटा अग्लो रुखमा आश्रय लिइसकेकी थिइन् । तिनको सहायताले एउटी अर्की नारी रुखको अर्को हाँगामा बसिन् र हात्तीद्वारा भएको त्यो विनाशलाई दुवैले करुण दृष्टिले हेरिरहेका थिए । सार्थबाट उठेको हाहाकार चिल्लीबिल्ली र क्रन्दनले हात्तीलाई भन् तर्साएर उन्मत्त तुल्यायो । त्यो मध्यरातमा कतै केही देखिँदैन थियो । पानी खाएर हात्तीहरू तलाउबाट फर्किँदा बाँकी रहेको सार्थ भन् किचीमिची हुँदै गयो ।

विहानको सूर्योदय हुँदा पनि क्षतविक्षत भएका केही नरनारीको ऐया र रोदन चलिरहेको थियो । रक्षक दल र पदयात्रीमध्ये रुख चढेकाहरू दशबाह्र जनावाहेक सबै मरिसकेका नत्र असाध्य घाइते भइसकेका दमयन्तीले देखिन् । शुचिभद्रको छातीमै हात्तीको पाइला परेको रहेछ । रुखबाट ओर्लिएकी दमयन्तीले रुखमा आफूसँगै रहेकी नारीलाई भनिन्, हेर त बहिनी, सृष्टिकर्ताले मेरो यो शरीर जीवनभरि दुखै भोग्नका निमित्त बनाएको रहेछ तर हेर आज मेरा आँखामा यो बीभत्स दृश्यसामुसमेत आँसु छैनन् । कति पीडा भोगिसकँ मैले । शुचिभद्रले दिएको यो वस्त्र मेरा निमित्त यत्रो अशुभ भयो । यसलाई म फ्याँक्छु ।” अर्की नारीले एउटी मृत नारीको कम्मरबाट रगतका टाटा लागेको मैलो कपडा ल्याइन् । दमयन्ती त्यसैमा बेरिइन् । दुवै नारी चेदीतिर हिँडे । उज्यालो हुँदै जाँदा बाटामा तिनले वैदिक मन्त्र गुनगुनाउँदै गएका केही ब्राह्मण र क्षेत्रीय पदयात्रीलाई भेटे । कोही कसैसँग बोलेनन् । सबै आआफ्नो बाटो लागे ।

सरोवरमा दुर्घटना भएको केही दिनपछि ती दुवै नारी चेदी जनपदको छेउमा पुगे । अर्की नारी आफ्नो गाउँतिर हिँडिन् । दमयन्तीले आफ्नो बाल्यकालको कुरा सम्झिन् । निकै सानी बालिकाको अवस्थामा रहेकी दमयन्तीले आफ्नी आमाबाट ठुलीआमाबारे कुरा सुनेकी थिइन्, “छोरी, तेरी ठुलीआमा मभन्दा निकै जेठी छन् । तँ जन्मिनेभन्दा निकै वर्ष पहिले मेरी दिदी सुनन्दालाई चेदीराज सुबाहुले अपहरण गरेर लगी आफ्नी पत्नी बनाएका थिए ।”

त्यो सम्झनाले दमयन्तीमा ठुलो शङ्का उत्पन्न गर्‍यो, “सामुन्ने चेदी छ । त्यहाँ सुबाहु र ठुलीआमा सुनन्दा छन् । तिनले मलाई चिने भने नमिठो हुने छ तैपनि चेदी जानैपर्छ । नल फेला परिहाल्छन् कि ।”

दमयन्तीले फेरि आफ्ना केश, वस्त्र र मुहारलाई विकृत तुल्याइन् । निषधराज नलबाट बिछोड भई हिँडेदेखि घाममा परेर तिनको मुहार र शरीर त्यसै पनि उठेर कालो भइसकेको थियो । चेदीभिन्न पस्दा दमयन्तीलाई बौलाही जस्तै देखेर सडकका केटाकेटी हा हा हु हु गरी चिच्याउँदै गिज्याउँदै दमयन्तीका पछि लागे ।

चेदी नगरको मूल बाटाको पूर्वतिर काठको आफ्नो दुईतले घरको माथिल्लो बार्दलीमा बसेर रानी सुनन्दा सडकको रमिता हेरिरहेकी थिइन् । बौलाही जस्ती दमयन्तीमा ती वृद्धाको दृष्टि पऱ्यो । दमयन्तीको मुहारको ओज र देहयष्टितिर तिनको ध्यान गयो । आफ्नो सेवकलाई अराएर तिनले दमयन्तीलाई आफूछेउ बोलाइन् र परिचय सोधिन् । दमयन्तीले आफ्नो यथार्थ परिचय लुकाएर आफूले एउटा सम्भ्रान्त परिवारमा सेठकी पत्नीको सिँगारपटार गर्ने सुसारे भएर काम गर्ने गरेको बताइन् । आफ्नी युवती हुन लागेकी छोरीका निमित्त सुनन्दा कुशल सुसारेको खोजीमा थिइन् । सुनन्दाले दमयन्तीसामु आफ्नी छोरीको सुसारे सैरन्धीको काम स्वीकार गर्न आग्रह गरिन् ।

“तपाईं रानी, मेरी मातासरह हुनुहुन्छ, तथापि मेरा तीनओटा सर्तलाई स्वीकार गर्नुहुन्छ, भने मात्र म यो काम गर्ने छु” भनिन् दमयन्तीले । “मैले कसैको जुठो खान नपरोस्, कसैको पाउ दाब्न नपरोस् र कुनै परपुरुषसित बोल्न नपरोस् ।” भन्ने आफ्नो सर्त प्रस्तुत गरिन् । सुनन्दाले तीनैओटा सर्तलाई स्वीकार गरेर छोरीलाई बोलाएर “तिमी सैरन्धी अबदेखि यिनको हेरविचार र स्याहारसुसारमा बस्नु” भनी आदेश दिइन् ।

निषधबाट नलसँगै निस्केकी दमयन्ती चेदी नगरमा आफ्नी ठुलीआमाको भवनमा सैरन्धीका रूपमा रही निषधराज नललाई जसरी भए पनि खोजेर फेला पार्ने उपायबारे सन्तोषका साथ विचार गर्न थालिन् ।

शब्दभण्डार

१. दिइएका शब्द र अर्थबिच जोडा मिलाउनुहोस् :

शब्द	अर्थ
संयत	व्यापारी लस्करको मुखिया
धूमिल	एक जातको रुख, सिसौ
कर्कोटक	रूपसज्जाको काममा खटिेकी सेविका
कन्दमूल	रुखको बोक्राद्वारा बनेको पोसाक
किंकर्तव्यविमूह	एक प्राचीन जाति

निषाद	विलखबन्द, यसो गरूँ कि उसो गरूँ भई जिल्ल परेको
वल्कल	माटामुनि जराका रूपमा फल्ने डल्लो वा लाम्चो फल
सैरन्धी	पुराणप्रसिद्ध आठ नागमध्ये एक
शिशपा	सम्भावित
देहयष्टि	रेसमी पछ्यौरा
दुकूल	स्पष्ट नदेखिने
सार्थवाह	दुःखी
	मर्यादा वा सीमाभिन्न रहेको
	लौरो भैँ दुब्लो शरीर

२. दिइएका अर्थ दिने शब्द पाठबाट खोज्नुहोस् :

- (क) आकाशमा उत्तरदेखि दक्षिणसम्म ज्योतिपुञ्जका रूपमा फैलिएका साना साना नक्षत्रको समूह
- (ख) गाउने र बजाउने कलामा प्रवीण एक देवयोनि
- (ग) बस्न र केही राख्न हुने गरी गाराको सट्टा थाम हाली बनाइएको घरको गाराको बाहिरी भाग
- (घ) सुसार गर्ने काममा खटिएको
- (ङ) जनसाधारणको बसोबास भएको ठाउँ

३. दिइएका टुक्कालाई अर्थ खुल्ने गरी वाक्यमा प्रयोग गर्नुहोस् :

सुइँकुच्चा ठोक्नु, लम्पसार पर्नु, आँखा लाग्नु, मुख फोर्नु, तातो लाग्नु, तेल लगाउनु, सोत्तर हुनु

४. दिइएका शब्दको विपरीत अर्थ दिने शब्द पाठबाट खोजेर लेख्नुहोस् :

दिन, दुःखी, उदाइसकेको, पराजय, विजित, अपमान, सूर्यास्त, देब्रे, वियोग

५. दिइएका पारिभाषिक शब्दलाई शब्दकोशीय अनुक्रममा मिलाउनुहोस् र शब्दकोशको सहायता लिई तिनको अर्थ पनि लेख्नुहोस् :

सरुवा, बहुवा, अधिकृत, निलम्बन, परिपत्र, स्पष्टीकरण, आदेश, टिप्पणी, भरपाई, फर्स्योट, बेरुजु, राजस्व

बोध र अभिव्यक्ति

१. 'विरहिणी दमयन्ती' कथा पढी यसका आदि, मध्य र अन्त्यका मुख्य मुख्य घटना भन्नुहोस् ।

२. कथा पढी दिइएका प्रश्नको उत्तर दिनुहोस् :

- (क) दमयन्ती जङ्गलमा किन एकलै हिँडिरहेकी हुन् ?
- (ख) दमयन्तीले यात्रा गरेका मुख्य ठाउँ कुन कुन हुन् ?
- (ग) जङ्गली हात्तीको आक्रमणबाट बच्न दमयन्ती कसरी सफल भइन् ?

३. कथा पढी दिइएका घटनालाई क्रम मिलाई लेख्नुहोस् :

- (क) जङ्गली हात्तीको कुल्चाइबाट सार्थका धेरै व्यक्तिको ज्यान जानु
- (ख) जङ्गलको विचमा दमयन्तीको सार्थवाह शुचिभद्रसित भेट हुनु
- (ग) आफ्ना पति नलको खोजीमा दमयन्ती जङ्गलमा एकलै हिँडिरहनु
- (घ) शुचिभद्रको सार्थसँगै हिँडेकी दमयन्ती पद्मसौगन्धिक तलाउमा बास बस्नु
- (ङ) नागपुरुष कर्कोटकले दमयन्तीलाई जबर्जस्ती बोकेर लैजानु
- (च) कर्कोटकले रक्सी खाएर उड्न लागेको मौका छोपी छापामा आगो लगाएर दमयन्ती भाग्न सफल हुनु
- (छ) दमयन्ती चेदी जनपद पुग्नु
- (ज) चेदीमा आफ्नै ठुलीआमा सुनन्दाका घरमा पहिचान बदलेर सैरन्धीका रूपमा रही नलसँग मिलनको प्रतीक्षा गर्नु
- (झ) रुख चढ्न सफल दमयन्तीसहित दशबाह्र जना मात्र हात्तीको कुल्चाइबाट बच्न सफल हुनु

४. कथामा प्रयुक्त पौराणिक पात्रका नाम भन्नुहोस् र तिनको भूमिका वर्णन गर्नुहोस् ।

५. दिइएको कथांश पढी सोधिएका प्रश्नको उत्तर दिनुहोस् :

कुनै अजगर, कर्कोटक वा निषादयुवकले फेरि बलजपती गर्न नपाओस्, त्यस्ता कुनैले देखिहाल्यो भने पनि कुरूप र बौलाही ठानेर त्यस्ताले आक्रमण नगरुन् भन्ने विचार गर्दै दमयन्तीले आफ्नो केशलाई धुलाले मुसारेर जगल्टा जस्तो बनाइन् र आफ्नो रूपलाई हिलो दलेर विकृत तुल्याइन् । मानिसको परिचय उसको शरीरले भन्दा पनि उसको मस्तिष्क

र हृदयले दिने हुँदा शरीरलाई जतिसुकै क्षतविक्षत तुल्याए पनि दमयन्तीको हृदय र बुद्धि भविष्यको उज्यालो आशामा नलप्रति भन् भन् बढी मुग्ध र कोमल हुँदै गयो ।

प्रश्नहरू

- (क) 'मानिसको परिचय शरीरले भन्दा पनि उसको मस्तिष्क र हृदयले दिन्छ' भन्नुको तात्पर्य के हो ?
- (ख) दमयन्तीले आफ्नो रूप किन बदलेकी हुन् ?

६. दिइएको कथांश पढी सोधिएका प्रश्नको उत्तर लेख्नुहोस् :

कालोनिलो आकाशमा उत्तरतिर ध्रुवतारा त्यसको दाहिनेतिर साततारा र देब्रेतिर पाँच ताराका उज्याला तारामण्डलले तिनलाई मोहित तुल्यायो । पूर्वदेखि पश्चिमतिर केही दक्षिणतिर ढल्किएको आकाशगङ्गा दमयन्तीका दृष्टिमा सङ्गीतमय हुन थाल्यो । आकाश र पृथ्वी यस्ता सुन्दर छन् । तिनका बिच आफू एकली विरहिणी अवस्थामा अनुभव गरेर दमयन्ती कोमल मधुर स्वरमा वियोग र पीडाको गीत गाउन थालिन् । कतिबेरसम्म तिनले गीत गाइन्, तिनले आफैँ थाहा पाइन् । आकाशमा विस्तारै विस्तारै उभिएर आउँदै पातला बादलले त्यो सुन्दर आकाशलाई दमयन्तीका हृदयमा धूमिल तुल्याउँदै लग्यो ।

प्रश्नहरू

- (क) माथिको अनुच्छेदमा कस्तो परिवेशको चित्रण गरिएको छ ?
- (ख) आकाश र दमयन्तीको हृदयका बिच के समानता छ ?

७. समीक्षात्मक उत्तर लेख्नुहोस् :

- (क) 'नारी प्रेम र सङ्घर्षका प्रतिमूर्ति हुन्' यस भनाइलाई कथाका आधारमा पुष्टि गर्नुहोस् ।
- (ख) दमयन्तीले आफ्नो जीवनमा आइपरेका समस्याको समाधानका लागि कुन कुन उपाय अवलम्बन गरेकी छन् ?
- (ग) आफ्नो दृढ सङ्कल्प पूरा गर्न मानिस जतिसुकै सङ्घर्ष गर्न पनि तयार हुन्छ भन्ने कुरा विरहिणी दमयन्ती कथाका आधारमा पुष्टि गर्नुहोस् ।

८. तलको अनुच्छेद पढी सोधिएका प्रश्नको उत्तर दिनुहोस् :

संसारको कल्पना गर्ने एक मात्र इन्द्रिय मन नै हो भनी बताइरहँदा मन चाहिँ कस्तो वस्तु रहेछ भन्ने स्वतः जिज्ञासा हुन्छ । सबै कल्पनाको एक मात्र कारण भएको यो चाहिँ स्वयम्मा कुनै सत्य वस्तु होला भन्ने आशङ्का हुन सक्छ । वस्तुतः मन भनेको आफ्ना

मान्यताको समष्टि मात्र हो । मन वास्तवमा स्थिर एवम् नित्य वस्तु होइन भन्ने त सबै मानिसले दिनदिनै अनुभव गरिरहेकै कुरा हो । भोकले छटपटाइरहेको व्यक्ति भोजन गर्दै जाँदा एक छिनपछि खानाबाट अमन हुन्छ । कुनै समय कसैका लागि प्राण नै छाड्न तयार भएको व्यक्ति पछि गएर सोही व्यक्ति मलाई मन पर्दैन भनी बताउँछ । यसैले मन नित्य परिवर्तनशील छ । यस्तै मन अत्यन्त चञ्चल छ । आध्यात्मिक यात्रामा लागेकालाई त मन कति चञ्चल छ भन्ने स्पष्ट नै अनुभव हुन्छ । यस्तो कहिल्यै पनि एकनासले नरहने मन कसरी सत्य वस्तु हुन सक्छ ? मन त केवल सङ्कल्प र विकल्पको अर्को नाम मात्र हो । सङ्कल्प विकल्प रोकित्वित्तिकै मन नष्ट भइहाल्छ । मनले केही कुराको निश्चय गरेको अवस्थामा त्यसलाई बुद्धि र चिन्ता गरेको अवस्थामा चाहिँ चित्त भनिन्छ । यसरी कामअनुसार नै मन विभिन्न रूपमा फेरिरहन्छ । स्थितप्रज्ञ महापुरुषहरूको मन आत्मामा नै विलीन भएको हुन्छ । जीवनलाई वास्तविक रूपमा बुझेका र मौकामा सही निर्णय गर्न सक्ने व्यक्ति नै स्थितप्रज्ञ हुन् । यस्ता व्यक्तिलाई आत्मज्ञानी पनि भनिन्छ । आत्मज्ञानीका विचारमा जहाँ संसार छ त्यहाँ मन अवश्य नै छ अनि जहाँ मन छैन त्यहाँ संसारसमेत छैन । जागा रहँदा वा स्वप्न देख्दा मन छ । यसैले यी दुई अवस्थामा संसार र त्यसबाट हुने सुखदुःखको अनुभव पनि छ । गाढा निद्राको अवस्थामा मन नहुने भएकाले यस स्थितिमा सुखदुःख पनि छैनन् । आगो नभएका ठाउँमा धुवाँ नभए भैं मन नभएका ठाउँमा संसार र त्यसबाट अनुभव हुने सुखदुःखसमेत रहँदैनन् । यसरी आध्यात्मिक दृष्टिमा मन अनित्य र परिवर्तनशील इन्द्रिय हो । मानिसलाई सुख र दुःखको अनुभव गराउनु यसको मुख्य कार्य हो । यसैले मन नै सुख र दुःखको कारण हो भन्ने गरिन्छ । मनलाई सम्हाल्न सक्ने मानिस सुखदुःखमा समान रहन्छ ।

स्वामी रामानन्द गिरि

प्रश्नहरू

- (क) किन मनलाई कल्पनाको कारक मानिएको हो ?
- (ख) मन नित्य परिवर्तनशील छ, भन्नुको तात्पर्य के हो ?
- (ग) आत्मज्ञानीहरूका विचारमा मन र संसारको सम्बन्ध कस्तो छ ?
- (घ) मनलाई किन सुख र दुःखको कारण भनिएको हो ?

९. 'बेरोजगारी समाधानका उपाय' शीर्षकमा १५० शब्दसम्मको टिप्पणी लेख्नुहोस् ।

सुनाइ र बोलाइ

१. सुनाइ पाठ २ सुनुहोस् र दिइएका प्रश्नको उत्तर भन्नुहोस् :

(क) लेखकले जीवनको कुन अवस्था साहित्यमा समर्पित गरे ?

(अ) किशोरावस्था (आ) युवावस्था

(इ) वृद्धावस्था (ई) बाल्यावस्था

(ख) लेखकका सबैभन्दा नजिकका आत्मीय मित्र को हुन् ?

(अ) विद्यालयका साथीहरू (आ) कार्यालयका कर्मचारीहरू

(इ) साहित्यकर्मीहरू (ई) पत्रकारहरू

(ग) लेखकले साहित्यकर्मीहरूका बिचको सम्बन्धलाई के नाम दिएका छन् ?

(अ) नड र मासुको सम्बन्ध (आ) अक्षर र शब्दको सम्बन्ध

(इ) विचार र दार्शनिकको सम्बन्ध (ई) ज्ञान र ज्ञानीको सम्बन्ध

२. लेखकले साहित्यकारलाई हृदयजीवी भन्नुको कारण के हो, सुनाइ पाठ २ का आधारमा आफ्नो विचार व्यक्त गर्नुहोस् ।

भाषातत्त्व

१. दिइएको अनुच्छेदमा प्रयुक्त नाम शब्द टिप्नुहोस् :

आर्या, रतिया, निकेश र पेम्बा एउटै विद्यालयमा पढ्ने र एकआपसमा धेरै मिल्ने साथी हुन् । एकअर्कालाई सहयोग र माया गर्ने उनीहरूले एक दिन सुखदुःखका भावना साटासाट गर्ने, मनोरञ्जन लिने र केही समय प्रकृतिसँग भलाकुसारी गर्ने उद्देश्यले वनभोजको आयोजना गर्ने विचार गरेछन् । वनभोजको व्यवस्थापनका लागि उनीहरूले निकेशलाई टोलीनेता चुनेछन् र सल्लाह गरेर नगरकोट जाने निर्णय गरेछन् । उनीहरू आफूलाई चाहिने चामल, दाल, तरकारी, दही, दुध, मासु सबै सामग्री लिएर त्यहाँ गएछन् । नगरकोट पुगेर उनीहरूले मह, पाउरोटी र चिया खाएछन् । उनीहरूले केही समय घुम्ने योजना बनाएछन् । सूर्योदयको दृश्य अवलोकन गर्ने इच्छाले अगिल्लो दिन पनि त्यहीं बिताएका पर्यटकको जमात र तिनलाई बिदाइ गर्न फूलका गुच्छा लिएर आएका गाउँलेको हुलसित उनीहरूको भेट भएछ । भेट हुँदा जात्रामा भैँ त्यहाँ मानिसको भिड लागेछ । पर्यटक र गाउँलेसित कुराकानी गरिसकेपछि बगैँचामा फुलेका फूल, सल्लाघारी, आकाशमा उडिरहेका चरा, चउरमा चरिरहेका गाई र बाखाका बथान हेर्दै उनीहरू अघि बढेछन् । दिनभरि घुमेपछि बेलुका घर फर्केछन् । त्यस दिन उनीहरूलाई घुमाइबाट पनि सिकाइ भएको अनुभव भएछ ।

२. पाठको पहिलो अनुच्छेदमा प्रयुक्त चारओटा व्यक्तिवाचक नाम टिप्नुहोस् ।

३. तलको अनुच्छेदबाट कर्मको काम गर्ने नाम र भेदक विशेषण टिप्नुहोस् :

सोनवा, असीम र दोर्जेले सौरभलाई टोलीनेता चुनेछन् । सौरभको सल्लाहबमोजिम उनीहरू गोदावरी घुम्न गएछन् । गोदावरीका विभिन्न सुन्दर प्राकृतिक दृश्यको अवलोकन गर्दै त्यहाँ घुमेछन् । बेलुकापख घर फर्किँदा चिप्लेर सोनवा सख्त घाइते हुँदा दोर्जे र सौरभले अस्पताल पुऱ्याएछन् । सौरभले त आफ्नो रगत दिएर उसलाई बचाएछ । यो सबै कुरा थाहा पाएका विद्यालयका अन्य छात्रछात्राले सुखदुःखमा साथ दिने यस्तै साथी सबैले बनाउनुपर्छ भन्दै उनीहरूको प्रशंसा गरेछन् ।

४. दिइएको अनुच्छेदमा प्रयुक्त सर्वनाम र सार्वनामिक विशेषण टिप्नुहोस् :

हामीले विद्यालयमा मिलीजुली पढ्यौं । आवश्यक पर्दा एकअर्कालाई सहयोग पनि गर्थौं । सबैभन्दा खुसीको कुरा चाहिँ जो जो मिल्ने साथी थिए उनीहरूसँगको सहकार्य उल्लेख्य रह्यो । हामीले म र मेरो भन्ने सङ्कुचित विचार त्यागी हामी र हाम्रो भन्ने उदार भावना लिएर एकआपसमा सहयोग गर्थौं । जहाँ तँ, तिमी, तपाईं र उहाँ भन्ने भेदभाव हुन्छ त्यस समाजमा कसैको उन्नति हुँदैन । प्रत्येक व्यक्तिले यसरी नै सोचे समाजमा हुने भेदभाव आफैँ हराउँछ । जोसुकैले जेसुकै भने पनि जुन कुराले आफ्नो उन्नति हुन्छ त्यसैमा लागि रहनुपर्छ भन्ने विचारबाट प्रेरित भई हामीले सिकाइलाई नै सबैभन्दा बढी महत्त्व दियौं । हामीमध्ये कोही केही विषयमा सिपालु थिए भने कोही केहीमा । हरेकले आफूलाई जे आउँछ त्यो अरूलाई सिकाउनुपर्छ भन्ने नियम बनाएका थियौं । त्यसैअनुरूप एकअर्कालाई सहयोग गर्दै हामीले सिकाइलाई अधि बढायौं । ती दिन सम्भन्दा मन आज पनि निकै प्रफुल्ल हुन्छ ।

५. दिइएको अनुच्छेदबाट पदवर्ग विचलन भएका र नभएका विशेषण टिपोट गर्नुहोस् :

एक जना वृद्ध सन्त बसौँदेखि तपस्यारत थिए । ती सन्तसित एउटा चम्किलो सुन्दर मणि थियो । केही चोरले सन्तसँग मणि भएको थाहा पाए । उनीहरूले त्यो मणि चोर्ने विचार गरे । सन्तलाई समातेर मणि खोजे तर भेटेनन् । वृद्धले मणि गाढेर राखेको बताए । उनीहरूले सन्तले भनेअनुसारको जमिन रातभरि खने तर पनि मणि भेटेनन् । फर्केर आएका चोरलाई सन्तले भनेछन्, “तिमीहरूले यसरी रातभरि खेत खनेका भए तिमीहरूले मणि भन्दा बहुमूल्य सामग्री जुटाउँथ्यौं ।” सन्तले यसो भनेपछि बल्ल उनीहरूको होस खुल्यो । उनीहरूले धन कमाउन मिहिनेत गर्नुपर्ने रहेछ भन्ने बुझेछन् र काम गर्न पनि थालेछन् । अब उनीहरूलाई मिठो खान र राम्रो लाउन चोर्नुपर्ने अवस्थाको अन्त्य भएछ ।

६. दिइएको अनुच्छेदबाट क्रियायोगी पहिचान गरी टिप्नुहोस् :

जीवनमा समस्या आउँदा त्यसको तत्काल समाधान गर्नुपर्छ । कुनै पनि समस्या आउँदा अहिले होइन, भरे, भोलि, बिस्तारै समाधान गरौंला भनेर बस्यो भने त्यसले कहिल्यै मानिसको कल्याण गर्दैन । जीवनमा समस्या भन्ने कुरा निश्चित ठाउँ र समयमा मात्र आउँदैन । हरबखत, हरपल, हरदिन, हरघडी जीवनमा समस्या आउन सक्छ । समस्या आयो भन्दैमा भाग्नुहुँदैन, समाधानको उपाय पहिल्याएर अघि बढ्नुपर्छ ।

७. दिइएको अनुच्छेदबाट नामयोगी र संयोजक पहिचान गरी टिप्नुहोस् :

गाउँमा खुदो पकाउने चलन घरेपिच्छे भए पनि सविताको घरमा खुदो पकाउँदा चाहिँ म पनि त्यहाँ जान्छौं । नाजिरको घरनजिकै बस्ने हामु पनि आफ्नी बहिनी निमासँग खुदो खान त्यहाँ जान्थिन् । सविताकहाँ खुदो पकाउँदा हामी त्यहाँ जम्मा हुन्थ्यौं र खेल्थ्यौं । त्यस दिन पनि सविताको बारीमा उखु पेलेर खुदो पकाउने काम भइरहेको थियो । सविताकी आमा चुलानेर बसेर खुदो पकाउने भाँडोभित्र हेदै हुनुहुन्थ्यो । उहाँले जब बिहानभर खुदो पकाउने काम गर्नुभयो तब हामी वरिपरि बसेर हेरिरह्यौं । खुदो पाकिसकेपछि जब केही खुदो थालमा राखेर दिनुभयो तब हामीले पनि चम्चाले खुदो खायौं र खानेवित्तिकै चुलाको पूर्वपट्टि खेल्न थाल्यौं । खुदाको स्वाद लिँदै खेल्न पाएकाले त्यो दिन अत्यन्तै रमाइलो भयो ।

८. दिइएको अनुच्छेदबाट विस्मयादिबोधक र निपात पहिचान गरी टिप्नुहोस् :

म, अग्रिम र तेन्जिङ घुम्न बगौंचामा गयौं । त्यहाँ पुग्नेवित्तिकै “आहा ! कति सुन्दर बगौंचा रहेछ, हेर त” तेन्जिङले भन्यो । “हो, धेरै सुन्दर छ” मैले जवाफ दिएँ । केही पर पुगेपछि “छ्या ! के गनाएको यस्तो ?” तेन्जिङले सोध्यो । “उः त्यहाँ पर मुसा मरेको रहेछ, त्यही गनाएको नि !” अग्रिमले जवाफ दियो । “अँ त नि ! मरेपछि कसैले उठाएनछ अनि गनाइहाल्छ नि ।” मैले भनँ । घुम्दाघुम्दै हामी पोखरीनजिक पुग्यौं । “आबुइ ! कत्रो माछो !” अग्रिमले पोखरीको माछो देखाएर भन्यो । “खै खै ! म पनि हेरूँ त” तेन्जिङले जिज्ञासाको भावमा भन्यो । यसपछि ज्यादै गर्मी भएकाले तेन्जिङ र म पौडी खेल्न पोखरीमा छिःयौं । “आच्छु ! कस्तो चिसो पानी !” तेन्जिङले भन्यो । हामी दुवै पौडी खेल्दै थियौं । “क्यावात ! कति राम्रो पौडी खेलेको” भनी आफ्नै साथी अग्रिमले प्रशंसा गर्दा हामी दङ्ग पय्यौं ।

९. पाठको तेस्रो अनुच्छेदमा प्रयुक्त निपात र संयोजक टिप्नुहोस् ।

१०. शुद्ध गरी पुनर्लेखन गर्नुहोस् :

नेपाल बहुभासिक देश हो । यहाँ विभिन्न भासा बोलिन्छन् । नेपालको शंविधानले नेपालमा बोलिने शवै मातृभासालाई रास्ट्रभाषा मानेको छ । नेपालमा बसोबाश गर्ने प्रत्येक नेपाली शमुदायलाई आफ्नो मातृभासामा पढ्न पाउने, यसको शंरक्षण र प्रचारप्रशार गर्न पाउने हक प्रदान गरी शवै भाषालाई शमान रूपमा सम्मान गरेको छ । सबै मातृभाषाको संरक्षण र शवर्द्धनका लागि भाषाआयोगको गठनको व्यवस्था पनि गरेको छ र शोहीबमोजिम भाषाआयोगको गठन पनि भइसकेको छ ।

सिर्जना र परियोजना कार्य

१. दिइएका बुँदाका आधारमा एउटा कथा लेख्नुहोस् :

- (क) सानो उमेरमा नै तयामा, खियामा र हेल्छाकुप्पाका आमामुवाको मृत्यु हुनु
  - (ख) उनीहरूले जङ्गलका फलफूल, कन्दमूल खोजेर बिहान बेलुकाको छाक टार्नु
  - (ग) एक पटक धेरै दिनसम्म खानेकुरा नपाउनु
  - (घ) खान नपाएर हेल्छाकुप्पा बेहोस हुनु
  - (ङ) जेठी दिदी तयामा र कान्छी दिदी खियामाले भाइ हेल्छाकुप्पा मरेको ठान्नु
  - (च) उनीहरूले भाइलाई केराको पातले छोपेर हिँड्नु
  - (छ) हेल्छाकुप्पा होसमा आउँदा उसले दिदीहरू नदेख्नु
  - (ज) हेल्छाकुप्पा एकलै हुर्किनु
  - (झ) हेल्छाकुप्पाको नायुमा नामकी युवतीसँग बिहेको टुङ्गो हुनु
  - (ञ) हेल्छाकुप्पाले दिदीहरूको खोजी गर्नु
  - (ट) बिहेमा दिदीहरू आइपुग्नु
  - (ठ) भाइको बिहेको खुसीमा दिदीहरूले उत्कृष्ट नाच देखाउनु
  - (ड) त्यही नाच 'साकेला सिली' का नामले प्रचलित हुनु
  - (ढ) साकेला सिली किरात जातिको सांस्कृतिक नाचका रूपमा प्रचलित हुनु
  - (ण) तयामा, खियामा, हेल्छाकुप्पा र नायुमालाई किरात सभ्यताका अगुवा मानिनु
२. पुस्तकालयमा रहेका वा विद्युतीय सञ्चारमा प्रकाशित कुनै एक ऐतिहासिक वा पौराणिक कथा पढ्नुहोस् र त्यसमा प्रयुक्त मुख्य पात्रको चरित्र चित्रण गर्नुहोस् ।